

Voisé, W.

"Budé und Calvin. Studien zur Gedankenwelt des französischen Frühhumanismus", Josef Bohatec, Graz 1950 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/4, 820-822

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bernhard Neuman, *Die ältesten Verfahren der Erzeugung technischen Eisens durch direkte Reduktion von Erzen mit Holzkohle in Remfeuern und Stücköfen und die Stahlerzeugung unmittelbar aus dem Eisenerz*. Mit einem Nachwort von Helmut Wilsdorf. Freiburger Forschungshefte D₆ Kultur und Technik. Akademie-Verlag, Berlin 1954, s. 245.

W ramach zeszytów badawczych wydawanych przez Akademię Górniczą we Freibergu ukazał się pośmiertnie zbiór prac z dziedziny prehistorii żelaza dr Bernharda Neumana, zmarłego w 1953 r. nestora profesury tej uczelni.

Spod pióra B. Neumana już w 1904 roku wyszło dzieło *Geschichte der Metalle* będące wysoce cennym źródłem wiadomości o starożytnej technice otrzymywania żelaza, a także stali, w prymitywnych paleniskach dymarskich. Historia metali była zapoczątkowaniem olbrzymiego dorobku naukowego prof. Neumana, obejmującego ponad 200 pozycji z zakresu wielkiego przemysłu nieorganicznego, metalurgii, elektrochemii, techniki ceramicznej i innych dziedzin. Zmarły pracował w Politechnice w Akwizgranie, wykładał w Politechnice Wrocławskiej, a po wojnie powołany został na stanowisko profesora Akademii Górniczej we Freibergu.

Omawiane wydawnictwo pośmiertne obejmuje szereg rozpraw z dziedziny hutnictwa starożytnego, poczynając od najstarszych archeologicznych znalezisk żelaza, poprzez opisy techniki dymarskiej epok minionych, aż do okresu średniowiecza. Treść jest bogato ilustrowana szkicami dawnych palenisk i pieców oraz cennymi rysunkami Biringuccio, François i Agricoli. Autor podaje poza tym pracowicie zebrany i dobrze dobrany komplet analiz żużli starożytnych, pochodzących z różnych epok i różnych krajów.

Cennym wkładem autora jest nowoczesne ujęcie metod badawczych opartych na mikroskopowych badaniach żużli i metalograficznych badaniach łuppek oraz starożytnych wyrobów żelaznych. Szczególnie ciekawe i cenne są zdjęcia (s. 44 i 45) szlifów przy dużych powiększeniach, obrazujących powstawanie zarodków ziarn zredukowanego żelaza w masie otaczającego go żużla żelazistego oraz stopniowe scalanie się ich w niewielką łupkę. Ma się tu niejako przed oczyma wycinek historii powstawania dużej łupki z mikroskopowo drobnych kryształków żelaza metalicznego.

Autor opisuje również szczegółowo i bogato ilustruje zdjęciami metalograficznymi swoje badania starożytnych przedmiotów żelaznych (s. 52—58), wskazując drogi i metody, którymi powinien się posługiwać każdy pragnący gruntownie rozwikłać tajemnicę powstawania dawnych wyrobów żelaznych.

Polskim archeologom i interesującym się archeologią hutnikom zapoznanie się z treścią powyższej pracy może przynieść dużą korzyść właśnie teraz, kiedy coraz wyraźniej zarysowuje się robocza współpraca metalurgów z archeologami.

St. Holewiński

Josef Bohatec, *Budé und Calvin. Studien zur Gedankenwelt des französischen Frühhumanismus*. Graz 1950, s. VIII + 492.

Autor książki, profesor uniwersytetu wiedeńskiego, ogłosił w roku 1934 obszerną pracę o poglądach Kalwina na prawo — *Calvin und das Recht*.

Zajął się w niej m. in. zagadnieniem stosunku Kaiwina do „prawa natury“ oraz omówił jego wkład do genewskiego procesu cywilnego (poprzez edykt z r. 1568 Kalwin wpłynął na rozwój prawa genewskiego aż po wiek XIX).

W swej nowej pracy, ukończonej — jak czytamy we wstępie — już w roku 1943, podjął Bohatec także zagadnienia związane z epoką Odrodzenia i Reformacji, omawiając poglądy Kalwina oraz jednego z najwybitniejszych uczonych francuskiego humanizmu, Wilhelma Budé (Budaeus).

Kalwinowi poświęcona jest druga — znacznie obszerniejsza — część książki (s. 119—483). W porównaniu ze wspomnianym na wstępie poprzednim studium autora, obecne opracowanie oznacza rozszerzenie i pogłębienie problematyki. Już nie tylko prawne poglądy Kalwina stanowią przedmiot rozważań, lecz całokształt zagadnień wiążących się z postacią wielkiego francuskiego reformatora. W siedmiu częściach pracy omawia Bohatec kolejno stosunek Kalwina do typowych postaci ówczesnego ruchu humanistycznego, z którymi Kalwin polemizował głównie w piśmie „De scandalis“ (Buel, Dolet, Rabalais, Govéan i in.), a następnie: stosunek nauki Kalwina do humanistycznego pojmowania świata i życia, jego (sprzeczne z wówczas ogólnie głoszonymi przez humanistów) poglądy na istotę bóstwa, dalej: humanistyczne i antyczne elementy kalwińskiej etyki oraz naukę Kalwina o państwie i prawie. Temu ostatniemu zagadnieniu poświęca autor niemal 150 stron swej książki, omawiając je na tle wszechstronnej i gruntownej analizy tekstów. Podobnie jednak jak i poprzednia wielka praca z tego zakresu (G. de Lagarde, *Recherches sur l'esprit politique de la Réforme*, Paryż 1926) również i dzieło Bohateca jest niewątpliwie jednostronne, opiera się bowiem niemal wyłącznie na literackiej spuściźnie Kalwina (i jego współczesnych), pomija zaś prawie całkowicie milczeniem problem społecznej genezy jego poglądów. Uderza prócz tego zupełny niemal brak jakichkolwiek prób tzw. „socjologizowania“ i konsekwentne pomijanie zagadnień związku ruchów reformacyjnych z narodzinami kapitalizmu, co stanowiło centrum zainteresowania uczonych tej miary, co np. Max Weber i R. Towney.

Pierwsza część książki zawiera studium o Guillaume Budé (1467—1540), sławnym grecyście, który m. in. przyczynił się do utworzenia przez Franciszka I „Collège de France“ (1530 r.), autorze *Annotationes in XXIX pandectarum libros* (1508). *Commentarii linguae graecae* (1529) oraz *De asse et partibus eius* (1514), dzieła, które stworzyło naukowe podstawy metrologii.

Jak wiadomo, sprawa znajomości języka greckiego i studiów grecejskich nie była wyłącznie zagadnieniem filologicznym, ale w znacznej mierze światopoglądowym, ideologicznym. Erazm Rotterdamski podaje, że spowiednicy nie udzielali rozgrzeszenia tym, którzy przyznawali się do studiowania greckiego i zamierzali nadal ten język studiować. Budé, czołowy grecejski epoki Odrodzenia, należał więc do grona tych, „qui graecisabant, lutheranisabant“, jak pisał później Ignacy Loyola, potwierdzając raz jeszcze łączność znajomości greki z ruchem reformacyjnym.

Początkowo entuzjasta Lutra i jego nauki, Budé pozostał jednak — jak pisze Bohatec (s. 103) — typowym przedstawicielem arystokratycznego katolicyzmu reformowanego, reprezentowanego głównie przez humanistów z oto-

czenia Franciszka I, który reformację nazywał „religią ludzi niskiego pochodzenia“. Bohatec poprzestaje na stwierdzeniu, że Budé, arystokrata i patriota, musiał odrzucić ideologię reformacyjną, uważał ją bowiem za przejaw demokratycznej rewolucji niższych stanów społecznych (niederer Volksschichten), w swej pracy zaś zajmuje się głównie formowaniem się chrześcijańskiej filozofii życia (christliche Lebensphilosophie) na tle poglądów Budaeusa. Autor pomija zupełnie *Annotationes in Pandectas* i nie analizuje tego właśnie dzieła, które stanowiło punkt zwrotny w dziejach nauki prawa rzymskiego, zapowiadając, że w niedługim czasie ogłosi pracę na ten temat (s. 3 przyp. 5). Na tak ułamkowo potraktowanym tle kreśli Bohatec krótki, interesujący rozdział, poświęcony porównaniu założeń filozoficzno-naukowych Budé i Montaigne. Zarysowuje w nim (wykazując wszystkie wyżej wskazane wady i zalety swej metody) postać Budé nie jako uczonego filologa, lecz filozofa interesującego się samym człowiekiem i dążącego do ukształtowania filozofii życiowej (*vita per theoriam agenda*). Autor stwierdza, że — mimo wszystkich niewątpliwych różnic — istnieje wiele punktów styecznych w założeniach filozoficzno-naukowych Budé i Montaigne, którzy z rezerwą odnosili się do tzw. sekciarskich nowinek.

Bohatec silnie podkreśla irracjonalne i mistyczne (neoplatonickie) elementy światopoglądu Budé. Różni się pod tym względem zasadniczo od stanowiska zajętego przez Imbart de la Tour, który akcentował pierwiastki intelektualno-racjonalistyczne w dziełach francuskiego uczonego i filozofa (zob. *Les origines de la Réforme*, t. III). Rzecz jest niezwykle skomplikowana, m. in. głównie dlatego, że Budé pisał niezwykle ciężko, używał wyszukanych metafor itp., co utrudnia lekturę jego dzieł i stwarza możliwość różnorodnej ich interpretacji.

Konieczność weryfikacji tez autora książki wydaje się bezsporna, podobnie jak i to, że licznych wątpliwości w tym względzie nie rozstrzygnie metoda filologiczno-porównawcza. Można podziwiać subtelność analizy tekstów i erudycję Bohateca w doszukiwaniu się ogólnofilozoficznych filiacji idei, lecz trudno uznać to za jedyne narzędzie metody naukowej. Historia doktryn naukowych winna badać ich genezę i wplatać je w całość procesu historycznego, ujmując tę doktrynę jako jeden z elementów rozwoju dziejowej rzeczywistości. Z tego punktu widzenia wszelkie prace wychodzące z odmiennych założeń metodologicznych naświetlają tylko jeden z licznych aspektów danego zagadnienia i uważane być mogą jedynie za przygotowanie materiału dla tego, kto — prędzej lub później — spróbuje wyjaśnić szeroko pojętą genezę poglądów uczonego, filozofa czy też pisarza.

W. Voisé

Eva Rozsíválová, *Život a dílo Jana Ev. Purkyně*. ČSL Ak. Věd, sekce biologická. Praha 1956, 8°, 144.

Dzieło składa się z 16 rozdziałów. Oto one: I. W rodzinnych Libochovicach. II. Młody chórzysta. III. Studia filozoficzne. IV. Student medycyny.